

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι ένα μεγάλο πολιτικό και οικονομικό επίτευγμα της μεταπολεμικής Ευρώπης, που δημιουργήθηκε για να εγγυηθεί τη σταθερότητα, την ανάπτυξη και την ευημερία των μελών της. Τις τελευταίες δεκαετίες, έχει διευρύνει τη δικαιοδοσία της σε μια σειρά από κρίσιμους τομείς πολιτικής, ανάμεσά τους την ενιαία αγορά, το εμπόριο, το νόμισμα του ευρώ, τη δικαιοσύνη, τα θεμελιώδη δικαιώματα και τα δικαιώματα του πολίτη. Όμως η αυξημένη οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση έχει προκαλέσει εναντίωση από κόμματα και από τους πολίτες. Ο Ευρωσκεπτικισμός, ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την αποδοκιμασία για την αυξημένη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και την εναντίωση σε αυτή, έχει γίνει ένα μόνιμο χαρακτηριστικό τόσο της εθνικής όσο και της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής, που έχει «τη δυνατότητα να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά στην επιδίωξη της νομιμότητας και σταθερότητας από μέρους της ΕΕ» (Usherwood & Startin 2013: 2). Η αποτυχία της ΕΕ να επιλύσει αμέσως τις κρίσεις της Ευρωζώνης και της μετανάστευσης έχει διαβρώσει περαιτέρω την αξιοπιστία του εγχειρήματος και έχει ενισχύσει το αντιευρωπαϊκό αίσθημα ανάμεσα στους Ευρωπαίους πολίτες. Η εμπιστοσύνη στην ΕΕ βρισκόταν στο ιστορικό χαμηλό του 33 τοις εκατό το 2016 σε σύγκριση με 57 τοις εκατό το 2007 (Ευρωβαρόμετρο 2016).

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον της συνεχώς αυξανόμενης «περιοριστικής διαφωνίας» (Hooghe & Marks 2009), εκείνοι που υποστηρίζουν περισσότερο τις ευρωσκεπτικιστικές απόψεις ανήκουν στην οικογένεια των ακροδεξιών κομμάτων (Vasilopoulou 2011). Τα ακροδεξιά κόμματα θεωρούν ότι η ΕΕ αποτελεί απειλή για την πολιτισμική ομοιογένεια και την εθνική κυριαρχία των εθνικών κρατών. Οι υπερεθνικές δομές λήψης αποφάσεων της ΕΕ, η παγκόσμια οπτική της και η προώθηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας εναντιώνονται στην αποστολή της υπεράσπισης του έθνους που ασπάζεται η άκρα δεξιά (Halikiopoulou et al. 2012· βλέπε επίσης Marks & Wilson 2000· Hooghe et al. 2002). Τα ακροδεξιά κόμματα είναι επίσης ιδανικά τοποθετημένα ώστε να εναντιώνονται στην ΕΕ. Η περιθωριακή θέση τους στα εγχώρια κομματικά συστήματα τους παρέχει πρόσθετα κίνητρα για να επικρίνουν την ΕΕ (π.χ., Taggart 1998· Sitter 2001). Πραγματικά, ο Hainsworth (2008: 85) υποστηρίζει ότι «[αυτά τα κόμματα] είναι καλά τοποθετημένα για να ενεργούν ως φωνή της λαϊκής αντιπολίτευσης και να διαμαρτύρονται ενάντια σε εξελίξεις τις οποίες χαρακτηρίζουν αντεθνικές». Με

λίγα λόγια, λόγω της εθνικιστικής ιδεολογίας και της περιθωριακής θέσης τους, τα ακροδεξιά κόμματα σε όλη την Ευρώπη υιοθετούν παρόμοιες ευρωσκεπτικιστικές θέσεις, δηλαδή, εναντιώνονται σε όλη τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτά τα κόμματα «διακρίνονται για την έντονη Ευρωφοβία τους» (Marks & Wilson 2000: 457).

Αυτό το βιβλίο αμφισβητεί τη συγκεκριμένη θέση. Υποστηρίζει και τεκμηριώνει εμπειρικά ότι ο Ευρωσκεπτικισμός των ακροδεξιών κομμάτων δεν είναι σε καμία περίπτωση ομοιόμορφος. Στην πραγματικότητα, μια σύγκριση των θέσεων αυτών των κομμάτων για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποκαλύπτει ότι κυμαίνονται από την ολοκληρωτική απόρριψη του όλου εγχειρήματος της ΕΕ μέχρι την ασθενή υποστήριξη ορισμένων πλευρών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για παράδειγμα, παρά την κάπως θετική προσέγγιση της δεκαετίας του 1980, η θέση του γαλλικού Εθνικού Μετώπου για την ΕΕ αποκρυσταλλώθηκε σε μια ισχυρή εναντίωση στην ΕΕ. Το κόμμα απορρίπτει την αρχή της πολυμερούς συνεργασίας στο επίπεδο της ΕΕ. Καταδικάζει όλες τις συνθήκες της ΕΕ γιατί θεωρεί ότι σηματοδοτούν το τέλος της πολιτικής κυριαρχίας και οικονομικής ευημερίας των εθνικών κρατών. Η Μαρίν Λεπέν – πρόεδρος του κόμματος από το 2011– έχει διατηρήσει την σκληρή ευρωσκεπτικιστική θέση του πατέρα της ζητώντας δημοψήφισμα για τη συμμετοχή της Γαλλίας στην ΕΕ. Μετά την ιστορική νίκη του κόμματος στις ευρωεκλογές τον Μάιο του 2014, όταν κατέλαβε την πρώτη θέση, η Μαρίν Λεπέν υποστήριξε αυτή τη θέση δηλώνοντας: «Δεν τη θέλω αυτή την Ευρωπαϊκή Σοβιετική Ένωση» (Spiegel 2014). Από την άλλη πλευρά, άλλα ακροδεξιά κόμματα, όπως ο ελληνικός Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑΟΣ), δεν υποστηρίζουν την αποχώρηση της χώρας τους από την ΕΕ. Ο ΛΑΟΣ αντιτίθεται στη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής πολιτικής ένωσης και επικρίνει διάφορες πολιτικές της ΕΕ, αλλά ταυτόχρονα δέχεται την αρχή της ευρωπαϊκής συνεργασίας σε υψηλότερο πολυμερές επίπεδο. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι, αν και η ελληνική κρίση ήταν μια ευκαιρία για να σκληρύνει το κόμμα τη θέση του απέναντι στην ΕΕ, ο ΛΑΟΣ υποστήριξε συγκρατημένα το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας. Η διαλυμένη πλέον ιταλική Εθνική Συμμαχία (ΑΝ) (διάδοχος του νεοφασιστικού Ιταλικού Κοινωνικού Κινήματος) πέρασε από μια επικριτική θέση, τη δεκαετία του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, σε μια πιο συμφιλιοτική αντίληψη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τη δεκαετία του 2000. Το κόμμα δέχθηκε σε μεγάλο βαθμό την πολιτική ολοκλήρωσης της ΕΕ και αναγνώρισε τη σημασία των θεσμών της. Αν και αποδοκίμαζε διάφορες πλευρές του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, οι κριτικές του ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις τεχνικές και όχι ουσιαστικές.

Συγκριτικά δεδομένα από δημοσκοπήσεις ειδικών επιβεβαιώνουν επίσης αυτές τις διαφορές. Αντίθετα από ό,τι θα περίμενε κανείς, δεν υποστηρίζουν όλα τα ακροδεξιά κόμματα ακραίες ευρωσκεπτικιστικές θέσεις. Μάλλον, η βαθμολογία τους ως προς τη διάσταση της ΕΕ παρουσιάζει σημαντική διακύμανση, με μερικά ακροδεξιά κόμματα να εναντιώνονται έντονα στην ΕΕ και άλλα να υιοθετούν

σχετικά κεντρώες ή ακόμη και φιλοευρωπαϊκές θέσεις. Σε μια κλίμακα από το 1 ως το 7, όπου το 1 αντιστοιχεί σε ισχυρή εναντίωση στην ΕΕ και το 7 σε ισχυρή υποστήριξη (Bakker et al. 2015), κόμματα όπως το γαλλικό Εθνικό Μέτωπο (FN), το Βρετανικό Εθνικό Κόμμα και το συγγικό Τζόμπικ τοποθετούνται συστηματικά πολύ κοντά στο ευρωσκεπτικιστικό άκρο της διάστασης. Όμως, άλλα ακροδεξιά κόμματα, όπως το λετονικό Για την Πατρίδα και την Ελευθερία, και το ιταλικό Εθνική Συμμαχία, έχουν υποστηρίξει διάφορες πλευρές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, συγκεντρώνοντας βαθμολογία μεταξύ 4 και 5,75 στην ίδια διάσταση. Ένα τρίτο υποσύνολο ακροδεξίων κομμάτων, που περιλαμβάνουν το ελληνικό ΛΑΟΣ, το Δανικό Λαϊκό Κόμμα, το ιταλικό Λίγκα του Βορρά, και το βουλγαρικό Ατάκα, έχουν υιοθετήσει σχετικά πιο μετριοπαθείς θέσεις, με βαθμολογία ανάμεσα στο 2 και το 3 της κλίμακας (Vasilopoulou 2018).

Γιατί ιδεολογικά παρόμοια κόμματα εναντιώνονται σε διαφορετικό βαθμό στην ΕΕ; Ο στόχος αυτού του βιβλίου είναι να εννοιοποιήσει, να αναλύσει και να εξηγήσει τα πρότυπα του ακροδεξιού Ευρωσκεπτικισμού. Για να το κάνει αυτό, εστιάζει στις θέσεις των κομμάτων για την ΕΕ και στη διαφορετική θεματική πλαισίωση (framing) που χρησιμοποιούν στην τοποθέτησή τους απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αρχίζοντας από την παραδοχή ότι τα ακροδεξιά κόμματα είναι ορθολογικοί δρώντες, το βιβλίο υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να ερμηνεύουν τα δομικά κίνητρα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σχέση τους με τη δημοκρατία, τη στάση τους απέναντι στην ευρωπαϊκή πολιτεία, την εκλογική-κοινωνική βάση στην οποία στοχεύουν, και τη συμπεριφορά τους απέναντι στους ανταγωνιστές. Η ταξινόμηση αυτών των δεικτών οδηγεί στην αναγνώριση τριών υποδειγμάτων ακροδεξίων κομμάτων, συγκεκριμένα το αντισυστημικό, το αντιφιλελεύθερο και το κανονικοποιημένο, όπως ονομάζονται σε αυτό το βιβλίο. Δεδομένου ότι η ΕΕ αποτελεί ένα κεντρικό ζήτημα για την «εργαλειοθήκη» των ακροδεξίων κομμάτων, καθίσταται μια πολιτική-κλειδί στον κομματικό ανταγωνισμό. Τα αντισυστημικά ακροδεξιά κόμματα τείνουν να υιοθετούν μια απορριπτική θέση για την ΕΕ, τα αντιφιλελεύθερα ακροδεξιά κόμματα τείνουν να είναι ευρωσκεπτικιστικά υπό όρους, και τα κανονικοποιημένα ακροδεξιά κόμματα τείνουν να υιοθετούν μια συμβιβαστική στάση απέναντι στην ΕΕ. Η συγκεκριμένη ευρωσκεπτικιστική πλαισίωση στην οποία θα δώσουν προτεραιότητα τα κόμματα εξαρτάται από το εγχώριο πολιτικό περιβάλλον και τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβάνονται την εθνική ταυτότητα. Τα ευρήματα του βιβλίου είναι επίκαιρα με δεδομένες τις πολιτικές και οικονομικές κρίσεις της Ευρώπης, και την αυξανόμενη δημόσια υποστήριξη για τις ευρωσκεπτικιστικές ιδέες και τα ακροδεξιά κόμματα.

ΕΞΗΓΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΕΥΡΩΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟ

Η βιβλιογραφία με θέμα τον κομματικό Ευρωσκεπτικισμό έχει δομηθεί με βάση εξηγήσεις που εξετάζουν την κομματική ιδεολογία (π.χ., Marks & Wilson 2000· Hooghe et al. 2002· Marks & Steenbergen 2004), και εξηγήσεις που επικεντρώνο-

νται στον κομματικό ανταγωνισμό στο πλαίσιο του κομματικού συστήματος (π.χ., Taggart 1998· Sitter 2001· Szczerbiak & Taggart 2008a, 2008b). Αυτές έχουν ονομαστεί «σχολές» Ευρωσκεπτικισμού της Βόρειας Καρολίνας και του Σάσεξ, αντίστοιχα (Mudde 2011). Η σχολή της Βόρειας Καρολίνας δίνει έμφαση στον ρόλο των διαιρετικών τομών και της κομματικής ιδεολογίας για να προβλέψει αν ένα κόμμα θα εναντιώνεται στην ΕΕ ή θα την υποστηρίζει. Τα θέματα που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αφομοιώνονται στις υπάρχουσες διαστάσεις πολιτικής αντιπαράθεσης. Αυτή η σχέση μπορεί να συνοψιστεί ως μια καμπύλη αντεστραμμένου U με τα κόμματα που βρίσκονται στα άκρα της οικονομικής διάστασης αριστεράς-δεξιάς να εναντιώνονται στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τα κεντρώα κόμματα να υποστηρίζουν το εγχείρημα της ΕΕ. Η σχολή του Σάσεξ, από την άλλη πλευρά, θεωρεί ότι τα κόμματα είναι στρατηγικοί δρώντες που οι θέσεις τους για την ΕΕ εξαρτώνται από χαρακτηριστικά που αφορούν το έθνος και από τον κομματικό ανταγωνισμό. Αυτά περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση του κομματικού συστήματος, την πιθανότητα πρόσβασης σε αξιώματα και τις θέσεις σημαντικών πιθανών συμμάχων ή ανταγωνιστών. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης και εκείνα που έχουν περιθωριακή θέση στο σύστημα είναι πιο πιθανό να εναντιώνονται στην ΕΕ για να δείξουν στους ψηφοφόρους τη διαφορά τους από το κατεστημένο.

Το βιβλίο δεν αντιμετωπίζει αυτές τις εξηγήσεις ως αντιθετικές, και δείχνει ότι η ιδεολογία και η στρατηγική αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της κομματικής συμπεριφοράς. Πραγματικά, είναι «αλληλοενισχυόμενα μάλλον παρά αλληλοαποκλειόμενα» (De Vries & Edwards 2009: 11· βλέπε επίσης Χαλικιόπουλου et al. 2012). Από τη μία πλευρά, τα κεντροαριστερά και κεντροδεξιά κόμματα συμμετέχουν τακτικά στην κυβέρνηση και στη λήψη αποφάσεων στην ΕΕ. Δεδομένου ότι η ΕΕ είναι προϊόν ενός προσεκτικά δομημένου συμβιβασμού ανάμεσα στα συστήματα πεποιθήσεων της κεντροδεξιάς φιλελευθεροποίησης της αγοράς και της κεντροαριστεράς κανονιστικής ρύθμισης της αγοράς, τα κεντρώα κόμματα έχουν περιορισμένα κίνητρα κριτικής. Από την άλλη πλευρά, τα εξτρεμιστικά κόμματα θεωρούν ότι το εγχείρημα της ΕΕ είναι αντίθετο στις βασικές αξίες τους. Για τα κόμματα της άκρας δεξιάς, η ΕΕ είναι μια υπερδομή που επιδιώκει να διαλύσει το εθνικό κράτος. Τα κόμματα της άκρας αριστεράς θεωρούν ότι οι πολιτικές της ΕΕ στρέφονται ενάντια στα συμφέροντα της εργατικής τάξης. Ταυτόχρονα, παρά την αυξανόμενη επιτυχία τους στις εκλογές, αυτά τα κόμματα τείνουν να λειτουργούν στο περιθώριο του αντίστοιχου κομματικού τους συστήματος, και χρησιμοποιούν τη στάση τους απέναντι στην ΕΕ ως έναν τρόπο για να αποστασιοποιηθούν από την κυρίαρχη τάση.

Ο Ευρωσκεπτικισμός των ακροδεξιών κομμάτων, στον οποίο εστιάζει αυτό το βιβλίο, μπορεί να θεωρηθεί προϊόν ιδεολογικών και στρατηγικών παραγόντων. Οι αξίες και οι πεποιθήσεις λειτουργούν ως ισχυροί γνωστικοί περιορισμοί στη διαμόρφωση των επιλογών των δρώντων. Αυτό εξηγεί γιατί τα ακροδεξιά κόμματα χαρακτηρίζονται ευρέως από μια κριτική στην ΕΕ που αφορά την κυριαρχία, υποστηρίζοντας ότι υπονομεύει την πολύτιμη εθνική κυριαρχία (Vasilopoulou 2011). Τα προβλήματα πολιτικής που απορρέουν από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μο-

ρούν να επιλυθούν μέσα από μια διαδικασία με την οποία το εθνικό κράτος θα ανακατούσε ένα επίπεδο ελέγχου σε μερικές ή όλες τις πολιτικές της ΕΕ. Όμως, στο πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού, οι στρατηγικοί παράγοντες μπορεί να διαμορφώνουν τον βαθμό στον οποίο τα ακροδεξιά κόμματα εναντιώνονται στην ΕΕ. Αρχίζοντας από την παραδοχή ότι τα ακροδεξιά κόμματα είναι ορθολογικοί δρώντες (π.χ., βλέπε Wagner 2012), το βιβλίο υποστηρίζει ότι ο Ευρωσκεπτικισμός τους εξαρτάται από τη δυναμική του εγχώριου κομματικού ανταγωνισμού και την πολιτική ατζέντα των κομμάτων μέσα στο εθνικό κομματικό σύστημα. Κάθε ακροδεξιό κόμμα διαμορφώνει την εξειδικευμένη (niche) του πολιτική θέση απέναντι στην ΕΕ μέσα στο εγχώριο κομματικό σύστημα με βάση μια προσεκτική εξισορρόπηση ανάμεσα στην εκπροσώπηση συμφερόντων, την εκλογική πολιτική και τον κομματικό ανταγωνισμό. Αν και τα κοινά βασικά χαρακτηριστικά των ακροδεξιών κομμάτων είναι ο εθνικισμός, ο αυταρχισμός και η ισχυρή ηγεσία, συνήθως διαφέρουν ως προς τη σχέση τους με τη δημοκρατία και τους τρόπους με τους οποίους βλέπουν τη θέση τους μέσα στο εγχώριο κομματικό σύστημα, οι οποίοι συνδέονται με την πολιτική τους για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τα ακροδεξιά κόμματα, ως γνήσιοι «διαμορφωτές της πολιτικής ατζέντας» (issue entrepreneur) υιοθετούν και προσαρμόζουν την πολιτική τους για την ΕΕ κατάλληλα ώστε να επιτύχουν τους εκλογικούς σκοπούς τους.

Πώς μπορούμε να εννοιοποιήσουμε τον Ευρωσκεπτικισμό των ακροδεξιών κομμάτων; Αυτό το βιβλίο υποστηρίζει ότι τα ακροδεξιά κόμματα μπορούν να ταξινομηθούν σε τρία αλληλοαποκλειόμενα και διεξοδικά (Gerring 2012: 144) πρότυπα εναντίωσης στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτά είναι το «απορριπτικό», το «υπό όρους» και το «συμβιβαστικό» πρότυπο. Αυτή η τυπολογία δομείται με βάση τέσσερις ιδιότητες, όπως τον ορισμό της Ευρώπης, την αρχή, την πολιτική πρακτική και τη μελλοντική οικοδόμηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα κόμματα που ανήκουν στο απορριπτικό πρότυπο του ακροδεξιού Ευρωσκεπτικισμού είναι ενάντια στην αρχή της συνεργασίας των κρατών-μελών στο πλαίσιο της Ευρώπης, επικρίνουν σφοδρά το θεσμικό και πολιτικό κατεστημένο της ΕΕ, και απορρίπτουν τελείως τη μελλοντική πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση της ΕΕ. Οι υπό όρους Ευρωσκεπτικιστές παρουσιάζουν μια λιγότερο μονολιθική θέση απέναντι στην ΕΕ. Δέχονται σε μεγάλο βαθμό την αρχή της συνεργασίας των κρατών-μελών στο πολυμερές επίπεδο της ΕΕ, αλλά διατυπώνουν κριτικές για την πολιτική πρακτική της ΕΕ και εναντιώνονται στην επέκταση της αρμοδιότητάς της σε νέους τομείς. Ο συμβιβαστικός τύπος Ευρωσκεπτικισμού περιλαμβάνει κόμματα που υποστηρίζουν την αρχή της συνεργασίας των κρατών-μελών στο επίπεδο της ΕΕ, και βλέπουν με λιγότερο κριτικό τρόπο την πολιτική πρακτική της ΕΕ.

Αυτά τα διαφορετικά πρότυπα Ευρωσκεπτικισμού εξηγούνται μέσα από ένα νέο θεωρητικό πλαίσιο που αναφέρεται στα μοντέλα των ακροδεξιών κομμάτων. Τα αντισυστημικά ακροδεξιά κόμματα τείνουν να υιοθετούν μια απορριπτική ευρωσκεπτικιστική θέση. Αυτά τα κόμματα χρησιμοποιούν την ΕΕ για να ασκούν κριτική στις θέσεις των υπόλοιπων κομμάτων που τις παρουσιάζουν ως εγχώρια φιλο-

ευρωπαϊκή συναίνεση. Μια τέτοια αντιπαραθετική στρατηγική έχει ως αποτέλεσμα να πολώνει το εκλογικό σώμα και να υπονομεύει τη νομιμότητα του πολιτικού συστήματος. Τα αντιφιλελεύθερα ακροδεξιά κόμματα συνήθως υιοθετούν πολιτικές που τους επιτρέπουν να διατηρούν την κύρια εκλογική τους βάση ενώ ταυτόχρονα αυξάνουν την εκλογική τους έλξη. Αυτά τα κόμματα υιοθετούν μια ευρωσκεπτικιστική θέση υπό όρους. Αποφεύγουν τη ριζοσπαστικοποίηση του λόγου τους και επιδιώκουν να εντάξουν το ευρωπαϊκό θέμα στον δημόσιο διάλογο με τρόπο που θεωρούν ότι βρίσκεται κοντά στις πεποιθήσεις του διάμεσου ψηφοφόρου. Τα κανονικοποιημένα ακροδεξιά κόμματα συνήθως υιοθετούν μια συμβιβαστική θέση απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτά τα κόμματα χρησιμοποιούν το θέμα της ΕΕ ως εργαλείο πολιτικής εδραίωσης στο εγχώριο κομματικό σύστημα. Με το να εμφανίζονται πιο κοντά σε πιθανούς συνεργάτες μιας κυβέρνησης συνασπισμού της δεξιάς, επιδιώκουν να βελτιώσουν τις δυνατότητες συνεργασίας τους με άλλες εγχώριες πολιτικές δυνάμεις.

Ο Ευρωσκεπτικισμός δεν σχετίζεται μόνο με το πώς αυτοτοποθετούνται τα κόμματα στη διάσταση της ΕΕ. Πέρα από την υιοθέτηση ανόμοιων θέσεων για την ΕΕ, τα ακροδεξιά κόμματα μπορεί να διαφέρουν επίσης ως προς τα διαφορετικά θεματικά πλαίσια που χρησιμοποιούν στην τοποθέτησή τους απέναντι στην ΕΕ, και ως προς τους τρόπους με τους οποίους συνθέτουν τα επιχειρήματά τους. Πέρα από τη γενική κριτική για την εθνική κυριαρχία, η οποία είναι συνηθισμένη σε όλα τα μέλη αυτής της κομματικής οικογένειας, αυτά τα κόμματα συχνά συνδέουν τον Ευρωσκεπτικισμό τους με θέματα που αφορούν ειδικά το έθνος, ή με κοινωνικά προβλήματα. Δεδομένου ότι η εθνικιστική ιδεολογία της άκρας δεξιάς αντλεί τους πόρους της από το εθνικό πολιτικό περιβάλλον περισσότερο από κάθε άλλη κομματική οικογένεια, τα συγκεκριμένα ευρωσκεπτικιστικά θέματα που χρησιμοποιεί η άκρα δεξιά συνδέονται με αντιπαραθέσεις που αφορούν τη συγκεκριμένη χώρα και μπορεί να έχουν έναν συγκεκριμενοποιημένο τόνο και εστίαση. Αυτό συνεπάγεται ότι τα ευρωσκεπτικιστικά επιχειρήματα είναι ευαίσθητα στο εθνικό περιβάλλον και η επιλογή τους επίσης εντάσσεται στην κομματική πολιτική ως ένα στοιχείο του εγχώριου κομματικού ανταγωνισμού.

Η ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Διάφοροι συγγραφείς έχουν χρησιμοποιήσει μια σειρά από ονομασίες για να αναφερθούν σε αυτή την κομματική οικογένεια. Οι πιο δημοφιλείς είναι: εξτρεμιστική δεξιά (extreme right, π.χ., Hainsworth 2000a· Hainsworth 2008· Mudde 2000· Carter 2005· Bruter & Harrison 2011), ριζοσπαστική δεξιά (radical right, π.χ., Kitschelt & McGann 1995· Minkenberg 2001· Norris 2005· Art 2011· Akkerman 2012· Immerzeel et al. 2015) και λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά (populist radical right, π.χ., Mudde 2007· 2014· Dunn 2015). Αυτό το βιβλίο χρησιμοποιεί τον όρο «άκρα δεξιά» (far right) ως έναν γενικό όρο που περιλαμβάνει τόσο την εξτρεμιστική όσο και τη ριζοσπαστική δεξιά παραλλαγή αυτής της κομματικής οικογένειας (π.χ., Cole 2005· Erk 2005· Ellinas 2010· Mudde 2010: 1169·

Vasilopoulou & Halikiopoulou 2015· Halikiopoulou & Vlandas 2016). Αν και υπάρχει μια ακαδημαϊκή αντιπαράθεση για τα κεντρικά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν τα ακροδεξιά κόμματα από άλλες κομματικές οικογένειες, κάτι που έχει αποτελέσει θέμα έρευνας καθεαυτό, αυτό το βιβλίο υποστηρίζει ότι τα συγκεκριμένα κόμματα ορίζονται από το κεντρικό ιδεολογικό δόγμα του εθνικισμού, των αυταρχικών στάσεων και της ισχυρής ηγεσίας.

Ο Mudde (2007) δέχεται έναν ελάχιστο και έναν μέγιστο ορισμό της ιδεολογίας αυτής της κομματικής οικογένειας. Σύμφωνα με τον ελάχιστο ορισμό, ο εθνικισμός αποτελεί κεντρικό και συστατικό στοιχείο των ιδεολογιών αυτών των κομμάτων (βλέπε επίσης Eatwell 200· Rydgren 2007· Ellinas 2010: 29· Vasilopoulou & Halikiopoulou 2015). Τα ακροδεξιά κόμματα συνήθως υποστηρίζουν τις αποκλειστικές και περιοριστικές μορφές εθνικισμού. Κάνουν εθνοκεντρικές επικλήσεις, δημιουργώντας διχοτομίες ανάμεσα στους «ομοεθνείς» και εκείνους που απεικονίζουν ως εχθρούς του έθνους. Η ιδεολογία τους έχει τις ρίζες της στην υπεράσπιση του εθνικού συμφέροντος και αντλεί από το εθνικιστικό πολιτικό δόγμα, το οποίο δέχεται ότι η πολιτική και η εθνική μονάδα πρέπει να ταυτίζονται (Gellner 1983). Η κεντρική αποστολή τους είναι να προστατεύουν την εθνική κυριαρχία από τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες θεωρείται ότι απειλούν την ανεξαρτησία και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης κάθε εθνικού κράτους. Αν και η κρίση της Ευρωζώνης έχει καταστήσει την οικονομία πιο προβεβλημένο στοιχείο στην προγραμματική ατζέντα αυτών των κομμάτων, τα ακροδεξιά κόμματα συνήθως ανταγωνίζονται επί του άξονα της εθνικής ταυτότητας.

Σύμφωνα με τον μέγιστο ορισμό, τα ακροδεξιά κόμματα μπορούν επίσης να οριστούν από τον αυταρχισμό τους (π.χ., βλέπε Mudde 2007· Rydgren 2007· Hainsworth 2008). Αυτό συχνά αναφέρεται σε μια μη δημοκρατική μορφή διακυβέρνησης, και συνήθως συνδυάζεται με τον ολοκληρωτισμό (π.χ., Linz 2000). Μέσα στο πλαίσιο των στάσεων και πολιτικών ιδεολογιών, ο δεξιός αυταρχισμός μπορεί να οριστεί με βάση την κλίμακα F του Altemeyer (1981), δηλαδή, συμβατισμός, αυταρχική επιθετικότητα και αυταρχική υποταγή. Οι αυταρχικοί συνήθως πιστεύουν ότι όλα τα μέλη της κοινωνίας πρέπει να ακολουθούν παραδοσιακές νόρμες και έθιμα, επιδιώκουν τον έλεγχο της συμπεριφοράς μέσω τιμωριών, και τείνουν να δέχονται τις εδραιωμένες αρχές, όπως η αστυνομία, η κυβέρνηση ή ένας ισχυρός πολιτικός ηγέτης. Οι αυταρχικοί έχουν την προδιάθεση να εκφράζουν μισαλλόδοξες και τιμωρητικές στάσεις υπό συνθήκες απειλής της ομάδας (Dunn 2015: 368). Σε συνδυασμό με τον αποκλειστικό εθνικισμό, ο αυταρχισμός συνδέεται με την υποστήριξη του αυστηρού νόμου και της τάξης, με την προώθηση μιας επιστροφής στον εθνικό-παραδοσιακό τρόπο ζωής, και μια αντίσταση στη μετανάστευση και σε πολιτικές που προωθούν την πολυπολιτισμικότητα, η οποία θεωρείται ότι διαβρώνει την ταυτότητα, την κουλτούρα και τις αξίες του έθνους.

Πέρα από τον εθνικισμό και τον αυταρχισμό, η βιβλιογραφία επισημαίνει επίσης τον λαϊκισμό ως κύριο χαρακτηριστικό της άκρας δεξιάς. Οι λαϊκιστές δρώντες ισχυρίζονται ότι μιλούν για λογαριασμό του «απλού λαού», πράγμα που τους διαφοροποιεί από τις «διεφθαρμένες ελίτ» (Mudde 2007). Αυτές οι ελίτ μπορεί να είναι οικονομικές (πολυεθνικές εταιρείες και τράπεζες), πολιτικές (το κατεστημένο και η κυβέρνηση) ή πολιτισμικές (διανοούμενοι με τον ευρύ ορισμό του όρου, όπως ακαδημαϊκοί, δημοσιογράφοι ή συγγραφείς). Μερικοί δρώντες μπορεί να φθάσουν στο σημείο να παρουσιάζουν τον εαυτό τους και το κίνημά τους ως την ενσάρκωση του λαού και της συλλογικής του βούλησης, τον οποίο και προστατεύουν από εκείνους που θεωρούν ότι είναι εχθροί του έθνους (Vasilopoulou & Halikiopoulou 2015). Όμως, ο κεντρικός ρόλος του λαϊκισμού στην ακροδεξιά ιδεολογία έχει αμφισβητηθεί, ιδιαίτερα επειδή δεν υπάρχει συναίνεση για το αν αποτελεί ιδεολογικό χαρακτηριστικό (δηλαδή, ορίζει τις βαθιές κεντρικές αξίες του κόμματος) ή αναφέρεται σε ένα ύφος πολιτικής επικοινωνίας (π.χ., βλέπε Jagers & Walgrave 2007, Mudde 2007). Άλλοι μελετητές προχωρούν πέρα από αυτή τη διάκριση και θεωρούν τη χαρισματική και ισχυρή ηγεσία ως ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό του λαϊκισμού (π.χ., Germani 1978, Betz 1998: 9, Taggart 2000: 102, Eatwell 2002, Pedahrüz & Brichta 2002). Οι επίσημες οργανωτικές δομές των ακροδεξιών κομμάτων συνήθως ελέγχονται επίσης από έναν ισχυρό ηγέτη που είναι σχετικά απαλλαγμένος από περιορισμούς από το υπόλοιπο κόμμα (π.χ., Zaslove 2004). Αυτό μπορούμε να το δούμε από την άποψη της προσωποποίησης της πολιτικής, δηλαδή ο ηγέτης γίνεται η επιτομή του κόμματος και «οι ψηφοφόροι καταλήγουν να βλέπουν τα κόμματα [...] μέσα από το φίλτρο του ηγέτη τους» (Eatwell 2002: 19).

Συνοψίζοντας, ο εθνικισμός αποτελεί το κεντρικό ιδεολογικό χαρακτηριστικό αυτής της κομματικής οικογένειας. Πέρα από τον εθνικισμό, τα ακροδεξιά κόμματα επίσης έχουν ένα κοινό αυταρχικό όραμα σε σχέση με το πώς πρέπει να είναι δομημένη και οργανωμένη η κοινωνία. Αν και δεν υπάρχει ακαδημαϊκή συναίνεση για τον ρόλο του λαϊκισμού στην ακροδεξιά ιδεολογία, αυτά τα κόμματα τείνουν να χαρακτηρίζονται από συγκεντρωτική οργάνωση και ισχυρή ηγεσία.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Αυτό το βιβλίο επιδιώκει να εννοιοποιήσει, να αναλύσει και να εξηγήσει τα πρότυπα του ακροδεξιού Ευρωσκεπτικισμού. Για να το κάνει αυτό, υιοθετεί έναν συγκριτικό ερευνητικό σχεδιασμό, αντλώντας από τη βιβλιογραφία στα πεδία των κομματικών πολιτικών, της πολιτικής συμπεριφοράς και του Ευρωσκεπτικισμού. Συνδυάζει τη μελέτη του ευρύτερου χώρου των ευρωπαϊκών ακροδεξιών κομμάτων με μια ελεγχόμενη σύγκριση τριών κομμάτων για να επιτευχθεί το καλύτερο αναλυτικό αποτέλεσμα. Πρώτα, εξετάζονται τα τρία πρότυπα της ακροδεξιάς ευρωσκεπτικιστικής εναντίωσης μέσα από την εμπειρική ανάλυση του προγραμματικού υλικού δεκατεσσάρων ακροδεξιών κομμάτων από έντεκα

ευρωπαϊκές δημοκρατίες. Εδώ, η ανάλυση εστιάζει στον ευρύτερο χώρο των ακροδεξιών κομμάτων για να αναδειχθεί η εμπειρική σημασία των τριών προτύπων. Στη συνέχεια, το βιβλίο στηρίζεται σε μια ελεγχόμενη σύγκριση τριών ακροδεξιών κομμάτων για να συνθέσει ένα αιτιακό επιχείρημα που συνδέει τύπους Ευρωσκεπτικισμού με μοντέλα ακροδεξιών κομμάτων. Η ελεγχόμενη σύγκριση ακολουθεί τον σχεδιασμό των πλέον όμοιων συστημάτων, στον οποίο ιδεολογικά όμοια κόμματα εμφανίζουν διαφορά στην εξαρτημένη μεταβλητή, συγκεκριμένα ανήκουν σε διαφορετικά πρότυπα Ευρωσκεπτικισμού. Αυτός ο σχεδιασμός επιτρέπει τη λεπτομερή εκτίμηση της δυναμικής που εξηγεί τις διαφορετικές κομματικές θέσεις για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποκλείοντας ανταγωνιστικές εξηγήσεις, και μπορεί να παραγάγει τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική εγκυρότητα των ευρημάτων (Hancké 2009· Slater & Ziblatt 2013· βλέπε επίσης Norris 2005: 36).

Η ελεγχόμενη σύγκριση συνίσταται σε μια ανάλυση του γαλλικού Εθνικού Μετώπου, του ελληνικού Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού και της ιταλικής Εθνικής Συμμαχίας. Η σύγκριση βασίζεται στην αρχή ότι επειδή τα ερευνούμενα κόμματα ανήκουν στην ίδια κομματική οικογένεια, έχουν συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά, που περιλαμβάνουν τον εθνικισμό, τον αυταρχισμό και την ισχυρή ηγεσία. Αυτά τα κομματικά χαρακτηριστικά διατηρούνται σταθερά στη σύγκριση, δηλαδή δεν θεωρούνται πιθανές εξηγήσεις για τη μεταβολή στη θέση ενός ακροδεξιού κόμματος σε σχέση με την ΕΕ. Αν και έχουν κοινά αυτά τα τρία καθοριστικά χαρακτηριστικά, τα τρία ακροδεξιά κόμματα εμφανίζουν μεγάλη διαφορά στην εξαρτημένη μεταβλητή. Για να φανεί η συγκρισιμότητα των τριών περιπτώσεων, ο Πίνακας 1.1 παρουσιάζει τη βαθμολογία των κομμάτων με βάση τη δημοσκόπηση ειδικών του Chapel Hill σε μια σειρά από ερωτήματα και τομείς πολιτικής (Bakker et al. 2015). Και τα τρία κόμματα υποστηρίζουν emphaticά τα σκληρά μέτρα για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, χαρακτηρίζονται από παρόμοια εναντίωση στις φιλελεύθερες πολιτικές σε σχέση με τον κοινωνικό τρόπο ζωής, επιδοκμαζουν emphaticά την αφομοίωση και υποστηρίζουν τον εθνικισμό. Υπάρχει κάποια μικρή διαφορά ως προς τη στάση τους απέναντι στη μεταναστευτική πολιτική και τις εθνοτικές μειονότητες, με το ιταλικό κόμμα να είναι ελαφρώς πιο ανεκτικό. Όμως, και στα δύο αυτά θέματα όλα τα κόμματα εμφανίζουν πολύ υψηλή βαθμολογία, σημαντικά πάνω από τη μέση τιμή. Έχουν επίσης πολύ υψηλή θέση στη διάσταση GAL/TAN, όπου GAL σημαίνει πράσινες, εναλλακτικές και φιλελεύθερες αξίες (Green, Alternative, Libertarian), και TAN παραδοσιακές, αυταρχικές και εθνικιστικές αξίες (Traditional, Authoritarian, Nationalist). Αυτό δείχνει ότι αποδίδουν παρόμοια αξία στην τάξη, την παράδοση και τη σταθερότητα, και πιστεύουν ότι η κυβέρνηση πρέπει να αποτελεί μια αυστηρή ηθική εξουσία στα κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα.

Πίνακας 1.1 Θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων στη διάσταση GAL/TAN και σε διαστάσεις επιμέρους πολιτικών

	<i>Γαλλία</i> Εθνικό Μέτωπο	<i>Ελλάδα</i> ΛΑΟΣ	<i>Ιταλία</i> Εθνική Συμμαχία
Ατομικές ελευθερίες έναντι νόμου και τάξης	9,67	8,57	9,15
Κοινωνικός τρόπος ζωής (π.χ., ομοφυλοφιλία)	8,71	9,5	9,2
Μεταναστευτική πολιτική	8,57	9,75	7
Πολυπολιτισμικότητα έναντι αφομοίωσης	9,83	9,88	9,5
Κοσμοπολιτισμός έναντι εθνικισμού	9,83	9,89	9,4
Εθνοτικές μειονότητες	10	8,38	7,2
Διάσταση GAL/TAN	9,25	9,63	8,88
Θέση για την ΕΕ	1	2,38	4,75

Πηγή: Chapel Hill Expert Survey (Bakker et al. 2015).

Σημείωση: Η θέση για την ΕΕ μετράται ως ο συνολικός προσανατολισμός της κομματικής ηγεσίας σε κάθε έτος της δημοσκόπησης, όπου το 1 σημαίνει μεγάλη εναντίωση και το 7 μεγάλη υποστήριξη στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι βαθμολογίες των κομμάτων για τις υπόλοιπες διαστάσεις μετρώνται σε μια κλίμακα που κυμαίνεται από το 0 μέχρι το 10, όπου οι μεγαλύτερες τιμές δείχνουν παραδοσιακές, αυταρχικές και εθνικιστικές θέσεις. Παρουσιάζονται στοιχεία από το 2006 γιατί αυτό το έτος περιλαμβάνει τις βαθμολογίες και των τριών κομμάτων για όλες τις σχετικές διαστάσεις.

Το γαλλικό Εθνικό Μέτωπο και το ελληνικό ΛΑΟΣ έχουν παρόμοιες λαϊκιστικές θέσεις, με την έννοια ότι είναι αντιελιτιστικά (π.χ., Mudde 2007· Τσίρας 2012). Η Εθνική Συμμαχία έχει αποφύγει τις αντιελιτιστικές επικλήσεις ως μέλος της στρατηγικής εκσυγχρονισμού της (Ruzza & Fella 2009: 166). Αυτή η διαφορά ενσωματώνεται στο επεξηγητικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, ο δείκτης «στάση απέναντι στην ευρωπαϊκή πολιτεία» δείχνει ότι αν και μερικά ακροδεξιά κόμματα μπορεί να αγωνίζονται για την πλήρη απονομιμοποίηση του συστήματος, άλλα μπορεί να επιδιώκουν την είσοδο και εδραίωσή τους σε αυτό το σύστημα. Είναι σημαντικό ότι και τα τρία κόμματα χαρακτηρίζονται από ισχυρή προσωποποιημένη ηγεσία, η οποία μπορεί να διατηρείται σταθερή σε όλες τις περιπτώσεις. Ο Ζαν Μαρί και η Μαρίν Λεπέν του Εθνικού Μετώπου (Eatwell 2002· Hainsworth 2008), ο Γεώργιος Καρατζαφέρης του ΛΑΟΣ (Dinas 2008· Τσίρας 2012: 110) και ο Τζιανφράνκο Φίνι της Εθνικής Συμμαχίας (Lee 2000: 372· Hainsworth 2008· Griffin 2011: 203), ήταν όλοι ισχυροί ηγέτες των αντίστοιχων κομμάτων τους.

Να σημειωθεί ότι η σχέση ανάμεσα στον εθνικισμό και τον Ευρωσκεπτικισμό είναι αυτή που διαφοροποιεί τα ακροδεξιά κόμματα από τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα (Halikioroulou et al. 2012). Η ακράδαντη πίστη αυτών των κομμάτων στην επιδίωξη και διατήρηση της εθνικής αυτοδιάθεσης συνδέει τον εθνικισμό τους με αρνητικές αξιολογήσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η ΕΕ θεωρείται μια ετερογενής οντότητα, που μειώνει την εθνική κυριαρχία και επι-

διώκει να αφομοιώσει τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη σε ένα πολιτισμικό χωνευτήρι, όπου κάθε έθνος θα χάσει την ατομικότητά του. Όμως, τα επίπεδα του εθνικισμού δεν ποικίλλουν αρκετά μέσα στην κομματική οικογένεια ώστε να εξηγούνται οι διαφορές στην εξαρτημένη μεταβλητή, δηλαδή τον Ευρωσκεπτικισμό. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.1, ενώ οι βαθμολογίες των κομμάτων στο ερώτημα κοσμοπολιτισμός έναντι εθνικισμού είναι όλες πάνω από το 9 σε μια κλίμακα 11 βαθμών, οι βαθμολογίες στη διάσταση ΕΕ ποικίλλουν σημαντικά. Σε μια κλίμακα 7 βαθμών, κυμαίνονται από μια βαθμολογία 1 έντονης εναντίωσης του γαλλικού Εθνικού Μετώπου, μέχρι μια σχετικά λιγότερο ευρωσκεπτικιστική θέση του ελληνικού ΛΑΟΣ με 2,38, και μια σχετική φιλοευρωπαϊκή θέση για την ιταλική Εθνική Συμμαχία με 4,75. Με βάση την τυπολογία του Ευρωσκεπτικισμού που διατυπώνεται σε αυτό το βιβλίο, το γαλλικό Εθνικό Μέτωπο μπορεί να τοποθετηθεί στο «απορριπτικό» ευρωσκεπτικιστικό πρότυπο, ενώ ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός εμφανίζει έναν τύπο Ευρωσκεπτικισμού «υπό όρους», και η ιταλική Εθνική Συμμαχία έχει υιοθετήσει μια πιο «συμβιβαστική» στάση απέναντι στην ΕΕ.

Αυτό το βιβλίο επιδιώκει να εξηγήσει τις θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων για την ΕΕ εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά των ίδιων των κομμάτων, τα οποία προσδιορίζονται θεωρητικά μέσω του πλαισίου του κομματικού μοντέλου. Παρ' όλα αυτά, αναγνωρίζεται ότι τα κίνητρα του κομματικού συστήματος παίζουν έναν ρόλο στη δόμηση των κομματικών προτιμήσεων. Τα τρία κόμματα που επιλέχθηκαν για την ελεγχόμενη σύγκριση λειτουργούν σε χώρες που είναι ανόμοιες από πολλές πλευρές, αλλά μέσα στο πλαίσιο της Δυτικής Ευρώπης έχουν επίσης και μια σειρά από σημαντικές ομοιότητες. Η Γαλλία, η Ελλάδα και η Ιταλία είναι «παλαιά» κράτη-μέλη της Δυτικής ΕΕ, με αρκετά μεγάλη διάρκεια συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης έχουν μια κοινή διπολική λογική κομματικού ανταγωνισμού. Αυτή ορίζεται με βάση τους Bartolini et al. (2004: 2), οι οποίοι θεωρούν ότι «ένα κομματικό σύστημα είναι διπολικό αν (α) υπάρχουν δύο πόλοι –που απαρτίζονται από δύο κόμματα ή συνασπισμούς– οι οποίοι παίρνουν τις περισσότερες ψήφους, και (β) ένας από αυτούς κερδίζει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών και σχηματίζει κυβέρνηση. Μια απόρροια αυτού του ορισμού είναι η εξής: Οι τρίτοι πόλοι, δηλαδή τα κόμματα ή οι συνασπισμοί, των οποίων οι υποψήφιοι αναμετρώνται εκλογικά με εκείνους των κύριων συνασπισμών, υποεκπροσωπούνται συστηματικά και δεν κατορθώνουν να παίξουν καθοριστικό ρόλο».

Η λειτουργία αυτών των τριών πολιτικών συστημάτων στηρίζεται σε πλειοψηφική και όχι σε συναινετική λογική. Η δυναμική του κομματικού ανταγωνισμού είναι διπολική (είτε με δύο κόμματα είτε με δύο πολιτικά μπλοκ) και όχι πολυπολική. Αυτό ενισχύεται από διαφορετικά εκλογικά συστήματα που τείνουν όλα να ευνοούν την πόλωση, δηλαδή τη διπλή ψηφοφορία στη Γαλλία, το μόνους για τον νικητή στην Ελλάδα, και τα όρια εισόδου στη Βουλή που παρέχουν κίνητρα για προεκλογικές συμμαχίες στην Ιταλία (π.χ., βλέπε Gallagher &

Mitchell 2005). Στη Γαλλία, η κεντροαριστερά και η κεντροδεξιά είναι τα κύρια ανταγωνιζόμενα κομματικά μπλοκ του πολιτικού συστήματος. Αν και το Εθνικό Μέτωπο εξελίχθηκε σε σημαντική δύναμη από το 2000 και μετά, υποεκπροσωπούσαν συστηματικά (Grunberga & Schweisguth 2003· Bornschier & Lachat 2009). Στην Ελλάδα, το σύστημα έχει χαρακτηριστεί ως πολωμένος πλουραλισμός, είτε «περιορισμένος» (Mavrogordatos 1984) είτε «ακραίος» (Seferiades 1986). Έχει εξελιχθεί σε ένα σύστημα «δυόμισι κομμάτων», όπου τα δύο κύρια κόμματα συνδέονται με την αριστερά και τη δεξιά αντίστοιχα, και ένα πρόσθετο τρίτο μικρό κόμμα συνδέεται με τη ριζοσπαστική αριστερά (Legg & Roberts 1997: 132). Παρά το γεγονός ότι το ελληνικό κομματικό σύστημα υπέστη κατακερματισμό στις εκλογές του 2012 (Vasilouroulou & Halikiouroulou 2013), κατά τις εκλογές του 2015 υπήρξαν σημαντικές ενδείξεις επανευθυγράμμισης των πολιτών και επιστροφής στην κυριαρχία των δύο κύριων πολιτικών δυνάμεων (Tsatsanis & Terperoglou 2016). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μετά, στην Ιταλία παρατηρήθηκε μια μετατόπιση από τη συναινετική πολιτική προς την πόλωση και την ισχυρή πολιτική ηγεσία. Αυτή σηματοδότησε την εδραίωση της Δεύτερης Ιταλικής Δημοκρατίας, η οποία χαρακτηρίζεται από διπολικό ανταγωνισμό ανάμεσα σε δύο στρατόπεδα που συνδέονται σε γενικές γραμμές με την «αριστερά» και τη «δεξιά» (Fella 2006: 13-14· βλέπε επίσης Bartolini et al. 2004· Fabbrini 2009).

Αυτή η ομοιότητα είναι σημαντική, γιατί η διπολική λογική του ανταγωνισμού περιορίζει την εκλογική επιτυχία των ακροδεξιών κομμάτων. Τα τρία κομματικά συστήματα, σε γενικές γραμμές, παρέχουν παρόμοια κίνητρα στα ακροδεξιά κόμματα. Εντούτοις, αυτά τα κίνητρα δεν είναι παγιωμένα, και ένα συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο μπορεί να προσφέρει τόσο φυγόκεντρα όσο και κεντρομόλα κίνητρα, ανάλογα με το πώς ερμηνεύονται από συγκεκριμένους δρώντες. Σύμφωνα με την οπτική που βλέπει και τα ίδια τα κόμματα ως πολιτικούς δράστες, το βιβλίο επεκτείνει αυτή τη θεώρηση υποστηρίζοντας ότι (1) πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη το πολιτικό πλαίσιο, αφού αυτό δομεί τον κομματικό ανταγωνισμό· όμως (2) δεν πρέπει να βλέπουμε τα θεσμικά κίνητρα ως στατικά, που παρέχουν πάγια κίνητρα στους πολιτικούς ανταγωνιστές· γιατί (3) ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύονται τα θεσμικά κίνητρα από τους διαμορφωτές της πολιτικής ατζέντας εξαρτάται από το μοντέλο του ακροδεξιού κόμματος. Ο Πίνακας 1.2 συνοψίζει τις ομοιότητες ανάμεσα στις τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες.¹

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ιταλική Εθνική Συμμαχία έχει υποστεί σημαντικό μετασχηματισμό διαχρονικά. Το φασιστικό παρελθόν του κόμματος δείχνει ότι είναι βασικό μέλος της ακροδεξιάς κομματικής οικογένειας (π.χ., Hainsworth 2008: 6· Bruter & Harrison 2011: 2). Αν και το 1994-1995 το φασιστικό Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα (MSI) μετατράπηκε στην Εθνική Συμμαχία για να ενσωματωθεί στη Δεύτερη Δημοκρατία, το κόμμα είχε μια «ημιτελή και αμφιλεγόμενη τροχιά προς μια μεταφασιστική ταυτότητα» (Hainsworth 2008: 11) με την ιδεολογία του να βασίζεται σε μια εθνικιστική πλατφόρμα που εναντιωνόταν στην

πολυπολιτισμικότητα και τη μετανάστευση (Norris 2005: 64). Ο μετασχηματισμός οδήγησε σε ένα νέο ιδεολογικό υβρίδιο «δημοκρατικού φασισμού» (Griffin 1996). Στο Συνέδριο του Φιούτζι το 1995, το κόμμα άλλαξε επισήμως το όνομά του σε «Εθνική Συμμαχία». Ήταν περισσότερο μια απλή αλλαγή ονόματος παρά μια αλλαγή σε πολιτικό προσωπικό, οργάνωση και ιδεολογία (Ignazi 2003· Tarchi 2003). Οι Θέσεις του Συνεδρίου «δεν κατόρθωσαν να αποκτήσουν το κύρος ενός ιστορικού, πρωτοποριακού “μανιφέστου” του νέου κόμματος» (Ignazi 2005: 337). Η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων στο Συνέδριο του 1995 συνέχισαν να αξιολογούν θετικά τον φασισμό (Baldini & Vignati 1996· Ignazi 2003: 46). Επίσης το νέο κόμμα παρουσίαζε στοιχεία συνέχειας σε ό,τι αφορά την οργανωτική δομή του (Morini 2007: 160· Ignazi et al. 2010: 200). Τη δεκαετία του 2000, το κόμμα της Εθνικής Συμμαχίας συμμετείχε στους κυβερνητικούς συνασπισμούς του Οίκου των Ελευθεριών με επικεφαλής τον Σίλβιο Μπερλουσκόνι, και το 2009 το κόμμα διαλύθηκε μετά από μια συμφωνία ένταξης του στον Λαό της Ελευθερίας. Ο Φίνι παραιτήθηκε από την ηγεσία του κόμματος το 2008 αφού εκλέχθηκε στη θέση του Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων, και τον διαδέχθηκε ο Ιγκνάσιο Λα Ρούσα. Μετά τη διάλυση του κόμματος, ένας σημαντικός αριθμός πολιτικών της Εθνικής Συμμαχίας παρέμεινε στον Λαό της Ελευθερίας. Η αξία αυτής της περιπτώσιολογικής μελέτης έγκειται στην κατανόηση του κατά πόσο και πώς ο αμφιταλαντευόμενος μετασχηματισμός ενός κόμματος μπορεί να επηρεάσει τον Ευρωσκεπτικισμό του. Η «μεταφασιστική» Εθνική Συμμαχία (Mudde 2014: 221) παρέχει μια ενδιαφέρουσα αντίθεση προς τη γαλλική και την ελληνική περίπτωση, που δεν έχουν δείξει παρόμοια προθυμία για κανονικοποίηση.²

Πίνακας 1.2 Συγκρισιμότητα επιλεγμένων περιπτώσεων

	<i>Γαλλία</i> <i>Εθνικό Μέτωπο</i>	<i>Ελλάδα</i> <i>ΛΑΟΣ</i>	<i>Ιταλία</i> <i>Εθνική Συμμαχία</i>
Εθνικισμός	Υψηλός	Υψηλός	Υψηλός
Αυταρχισμός	Υψηλός	Υψηλός	Υψηλός
Ηγεσία	Ισχυρή	Ισχυρή	Ισχυρή
Λογική κομματικού συστήματος	Διπολική	Διπολική	Διπολική

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Αυτό το εισαγωγικό κεφάλαιο όρισε το κεντρικό ερώτημα του βιβλίου, παρουσίασε το θεωρητικό πλαίσιο και σκιαγράφησε τον ερευνητικό σχεδιασμό. Το Κεφάλαιο 2 αποτυπώνει τις θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Βασίζεται στην εμπειρική ανάλυση του προγραμματικού υλικού δεκατεσσάρων ακροδεξιών κομμάτων από έντεκα ευρωπαϊκές δημοκρατίες, και κατατάσσει τα ακροδεξιά κόμματα σε «απορριπτικά», «υπό όρους» και «συμβιβαστικά» πρότυπα Ευρωσκεπτικισμού. Το Κεφάλαιο 3 αναπτύσσει το θεωρητικό σκεπτικό, και προτείνει μια σύνδεση ανάμεσα στον Ευρωσκεπτικισμό και το μοντέλο του ακροδεξιού κόμματος. Εξηγεί ότι οι διαφορές στις θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων για την ΕΕ μπορούν να γίνουν κατανοητές εξετάζοντας τη σχέση του κόμματος με τη δημοκρατία, τη στάση του απέναντι στην ευρωπαϊκή πολιτεία, την εξελισσόμενη σχέση του με το εκλογικό σώμα, και τη συμπεριφορά του προς τους ανταγωνιστές. Τα επόμενα κεφάλαια (4, 5 και 6) προχωρούν με μια λεπτομερή εξέταση των τριών προτύπων ακροδεξιού Ευρωσκεπτικισμού μέσα από την ελεγχόμενη σύγκριση του γαλλικού Εθνικού Μετώπου, του ελληνικού Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού και της ιταλικής Εθνικής Συμμαχίας. Αυτά τα τρία κεφάλαια ακολουθούν παρόμοια δομή. Αρχίζουν με μια συστηματική ανάλυση της ιδεολογίας κάθε κόμματος και σε βάθος μια εξέταση του Ευρωσκεπτικισμού του. Προχωρούν τοποθετώντας τον Ευρωσκεπτικισμό του κόμματος στο πλαίσιο των εγχώριων θεσμικών και εκλογικών κινήτρων. Τέλος, εξετάζουν τη θεματική πλαισίωση του ζητήματος του Ευρωσκεπτικισμού μέσα από την ανάλυση πλούσιου κομματικού υλικού και ομιλιών των Ευρωβουλευτών του κόμματος. Το τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζει τα ευρήματα και επανεξετάζει το κεντρικό επιχείρημα του βιβλίου με αναφορά στα ερωτήματα της εσωτερικής και εξωτερικής εγκυρότητας. Συζητά την ευρύτερη σημασία και τη γενικότερη συνεισφορά αυτής της μελέτης, και αξιολογεί τις συνέπειες των ευρημάτων της για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με δεδομένες τις εξελίξεις που σχετίζονται με τις πολιτικές και οικονομικές κρίσεις της Ευρώπης.

Η εμπειρική ανάλυση εστιάζει κυρίως στην περίοδο 1999-2014, η οποία περιλαμβάνει την πέμπτη, έκτη και έβδομη κοινοβουλευτική περίοδο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αυτά τα δεκαπέντε χρόνια συμπίπτουν με έναν μεγάλο αριθμό από συνταγματικές εξελίξεις στην ΕΕ, ανάμεσά τους τη διεύρυνση προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, την αναμόρφωση των θεσμών και των μηχανισμών λήψης αποφάσεων της ΕΕ, και την ίδρυση νέων υπερεθνικών αξιωματών, όπως εκείνη του μόνιμου Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Υπατου Εκπροσώπου για τις Εξωτερικές Υποθέσεις. Αυτή η περίοδος καλύπτει επίσης το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η οποία έθεσε υπό αμφισβήτηση την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη και προέβαλε τις συζητήσεις για τη σταθερότητα και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σε αυτό το διάστημα, το εθνικιστικό αίσθημα και η αντίθεση στο ευρωπαϊκό εγχείρημα έχουν αυξηθεί σημαντικά, και η άκρα δεξιά έχει αποκτήσει κεντρικό ρόλο στην υποκίνηση αυ-

τής της ευρωσκεπτικιστικής αντιπαράθεσης. Έχει χρησιμοποιηθεί ένας συνδυασμός από εμπειρικές μεθόδους για να συλλεχθούν και να αναλυθούν δεδομένα για τον Ευρωσκεπτικισμό των ακροδεξιών κομμάτων. Η μελέτη στηρίζεται σε συνεντεύξεις εκπροσώπων των ελίτ, δημοσκοπήσεις ειδικών και λεπτομερή ανάλυση κομματικών εγγράφων, δεδομένα ψηφοφόρων και ανάλυση περιεχομένου σε ομιλίες των Ευρωβουλευτών (βλέπε παράρτημα για την τεχνική κωδικοποίησης).